

Отключване на правата на децата

Укрепване на капацитета на професионалистите в ЕС за реализиране на правата на уязвимите деца

Учебна тетрадка

Модул 4 – НАСОКИ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО

Този проект е съфинансиран от Програма „Основни права и гражданство“ на Европейския съюз

Допълнително финансиране е предоставен от благотворителния тръст на Алан и Неста Фъргюсън

coram **clc**
Children's Legal Centre

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

coram
Voice
getting young voices heard

 errc
european roma rights centre

 UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

ТЕЗИ МАТЕРИАЛИ СА РАЗРАБОТЕНИ ОТ:

Център за закрила на правата на децата КОРАМ

КОРАМ Войс, Великобритания

Европейски център по правата на ромите, Унгария

С подкрепата на:

Център за правата на децата, Университет в Корк, Ирландия

Асоциация “Семейство, дете и младеж”, Унгария

ДРУГИ ПАРТНЬОРИ:

Център за правата на децата, Университет в Корк, Ирландия

СПСПД ФИЦЕ-България

“Социалното образование в действие”, Гърция

Фондация “Ничии деца”, Полша

Фондация „Децата на Словакия“

Център за човешки права, Естония

L'Albero della Vita Cooperative Sociale, Италия

Чешки Хелзински комитет

БЛАГОДАРНОСТИ

Обучението беше разработено от проф. Каролин Хамилтън от Корам Интернешънъл, Център за закрила на правата на децата КОРАМ, Лин Брейди и Джо Уулф от “КОРАМ Войс”, Джудит Гелър и Адам Уайз от Европейския център по правата на ромите, с подкрепата на д-р Урсула Килкъли от Клиниката за правата на децата при Университета в Корк и д-р Мария Херцог от Асоциация “Семейство, дете и младеж”, Унгария. Следва да отправим и специални благодарности към Рут Барнс, Ауаз Рауф, Джорун Арнд и Джен Роест от Център за закрила на правата на децата Корам и проф. Идо Вайерс от Университета в Утрехт за ценните им допълнения.

Оправяме благодарности и на тези, които допринесоха за разработването на учебните материали, включително и партньорите по Проект “Отключване на правата на децата: Укрепване на капацитета на професионалистите в ЕС за реализиране на правата на уязвимите деца”: Фондация “Децата на Словакия”, Център за човешки права - Естония, СПСПД ФИЦЕ-България, L’Albero della Vita Cooperativa Sociale, Фондация “Ничии деца”, “Социално образование в действие” и Чешки Хелзински Комитет, както и към фасилитаторите и участниците в пилотните обучения, които допринесоха, давайки обратна връзка с цел подобряването на тези материали.

В допълнение, екипът, разработил учебните материали иска да изкаже благодарности на CORAM Voice’s Care Experienced Champions, младежи, които предоставиха своето мнение и допринесоха със своите безценни допълнения в процеса на разработване на материалите.

Издаваме специални благодарности на Програмата за основни права и гражданство на ЕС - тази публикация е възможно благодарение на нейната финансова помощ като част от проекта “Отключване на правата на децата: Укрепване на капацитета на професионалистите в ЕС за реализиране на правата на уязвимите деца”. Авторите благодарят и на Благотворителния фонд Алан и Неста Фъргюсън за тяхното дарение за осъществяването на проекта.

Център за закрила на правата на децата КОРАМ и партньорите по проекта носят пълната отговорност за съдържанието на тази публикация и не може да се счита, че тя отразява официалната позиция на Европейската комисия.

“Преди всичко, професионалистите трябва да бъдат спокойни. Ако не си спокоен, няма как да помогнеш на децата.”.

Участник във фокус-групова дискусия, Гърция

УСЛОВИЯ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ

Тези материали не могат да бъдат използвани без ясно обозначение, на собствеността и авторското право, както и че са разработени със съвместните усилия на партньорите и на Център за закрила на правата на децата - Корам, по следния начин:

“© Център за закрила на правата на децата - Корам. Разработени от Център за закрила на правата на децата - Корам и Coram Voice, Великобритания, Европейски център по правата на ромите, Унгария, Център за правата на децата, Университет в Корк, Ирландия, Асоциация “Семейство, дете и младеж”, Унгария, ФИЦЕ- България, Чешки Хелзински комитет, Фондация „Децата на Словакия“, Център за човешки права, Естония, Фондация L'Albero della Vita, Италия, Empowering Children Foundation, Полша, and “Социалното образование в действие”, Гърция като част от проект “Отключване на правата на децата: Укрепване на капацитета на професионалистите в ЕС за реализиране на правата на уязвимите деца”

Този проект се съфинансира от програмата на Европейския съюз за основни права и гражданство. Допълнителни средства са предоставени от благотворителен фонд Алан и Неста Фъргюсън

МОДУЛ 4: НАСОКИ ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО

ОТДЕЛЕНО ВРЕМЕ: около 2 часа

ПРОГРАМА

- ❖ **ВЪВЕДЕНИЕ И КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА НАСОКИТЕ ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА**
 - ❖ **УПРАЖНЕНИЯ ПО КЛЮЧОВИ ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ С НАСОКИТЕ ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО**
-

М4.1 ПРЕДСТАВЯНЕ НА НАСОКИТЕ НА КОМИТЕТА НА МИНИСТРИТЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО

Съветът на Европа приема Насоките за правосъдие, съобразено с интересите на детето през 2010 г. Те са разработени от група експерти, следвайки резултатите от обширни консултации с деца и млади хора, както и с професионалисти, работещи с деца и млади хора в цяла Европа.

Насоките са създадени, за да гарантират на децата ефективен достъп до подходящо третиране в системата на правосъдие и обхващат всички деца в системата, включително:

- **Наказателно правосъдие** (свидетели, жертви, обвиняеми/подсъдими)
- **Гражданско правосъдие** (семеино-правни, граждански спорове, включително постановяване на мерки за закрила)
- **Административно правосъдие** (административни производства и изслушвания)

Кога вземането на решения е съобразено с интересите на детето?

- Когато говорим за вземането на решения в контекста на правосъдието, съобразено с интересите на детето имаме предвид вземане на решения по конкретен случай
- Например решения относно:
 - Образуване на наказателно производство срещу детето
 - Даване на свидетелски показания в наказателно производство на съдебна фаза
 - Присъствието на дете на съдебно заседание по бракоразно дело
 - Настаняване на дете в алтернативна грижа
 - Постановяване на осъдителна присъда на подсъдимо дете
- Подобни решения са съобразени с интересите на детето, когато са:
 - Бързи
 - Навременни
 - Добре информирани, включително по отношение на мнението на детето
 - В съответствие с правата на детето
 - В съответствие с процесуалните гаранции

Допълнителни бележки по отношение на вземането на решения, съобразени с интересите на детето...

Какво прави една правосъдна система съобразена с интересите на детето?

- Когато говорим за правосъдие, съобразено с интересите на детето имаме предвид по-обхватни и систематични въпроси за правосъдието, включително:
 - Физическата среда
 - Логистиката
 - Достъпността
 - Подкрепата за детско участие

Допълнителни бележки по отношение на съобразените с интересите на детето правосъдни системи...

Кои са някои от важните стъпки преди, по време на и след производството?

- **Преди производството:** Правосъдната система, съобразена с интересите на детето урежда:
 - Висока възраст за носене на наказателна отговорност
 - Алтернативи на съдебното производство
- Децата са добре информирани и консултирани по случая и въпросите, които ги засягат
- Децата в конфликт със закона имат на разположение правна помощ, която им помага да разбират процедурите
- Системата е в съответствие със законовите гаранции, предвидени в КПД и други актове
- Разпитите, изслушванията и цялото общуване с детето се провеждат по начин, съобразен с интересите му

- **По време на производството:** Децата имат достъп до правно консултиране и представителство по време на всички производства (включително онези, които не се развиват в съда)
- Децата имат право да бъдат изслушани и мнението им да бъде взето под внимание
- Важно е да се избягва неоснователно забавяне
- Производства, съобразени с интересите на детето изискват:
 - Подходящи техники за общуване
 - Адаптирана среда
 - Изслушването и събирането на доказателства трябва да бъдат съобразени с интересите на детето

- **След производството:** Детето трябва да бъде информирано за всички продължаващи процедури и изхода от тях
- Съдебните решения следва да влязат в сила и изпълнението им да бъде наблюдавано
- На децата следва да се предоставят консултиране и терапевтични мерки или други услуги за рехабилитация
- Всички санкции по отношение на деца в конфликт със закона трябва да съответстват на международните стандарти и добри практики

Допълнителни бележки...

Насоките са разаделени в шест основни части (секции) и няколко под-секции.

I. Обхват и цел

II. Определения

III. Основни принципи

- А. Участие
- Б. Висши интереси на детето
- В. Достойнство
- Г. Защита от дискриминация
- Д. Върховенство на закона

IV. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, преди, по време на и след съдебни производства

А. Общи елементи на правосъдието, съобразено с интересите на детето

1. Информация и съвети
2. Защита на личния и семейния живот
3. Безопасност (специални превантивни мерки)
4. Обучение на професионалисти
5. Мултидисциплинарен подход
6. Лишаване от свобода

Б. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, преди съдебното производство

В. Децата и полицията

Г. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, по време на съдебното производство

1. Достъп до съд и до съдебен процес
2. Правни консултации и представителство
3. Право на изслушване и на изразяване на мнение
4. Избягване на неоснователно забавяне
5. Организация на съдебното производство, среда и език, подходящи за детето
6. Показания/изявления на деца

Д. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, след съдебното производство

V. Насърчаване на други дейности, съобразени с интересите на детето

VI. Мониторинг и оценка

Пълният текст на насоките може да откриете по-долу.

М 4.2 УПРАЖНЕНИЕ ВЪРХУ НАСОКИТЕ ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО

Тази страница е оставена празна за бележки от презентациите на малките групи

МОДУЛ 4:

ДОПЪЛНИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

ТЕКСТ НА НАСОКИТЕ НА КОМИТЕТА НА МИНИСТРИТЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ЗА ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО (ДОСТЪПЕН НА ПОВЕЧЕТО ЕВРОПЕЙСКИ ЕЗИЦИ)

Погледнете: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/publicationsavailable_en.asp за монографията (достъпна на няколко езика, сред които и български)

1098-та среща – 17 ноември 2010

Приложение 6

(точка 10.2в)

Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето

(Приети от Комитета на министрите на 17 ноември 2010 г.,

на 1098-тото заседание на заместник-министрите

Преамбюл

Комитетът на министрите, като има предвид, че целта на Съвета на Европа е да постигне по-голямо сближаване между държавите членки, по-специално чрез приемане на общи правила по правни въпроси; като взема под внимание необходимостта от гарантиране на ефективно прилагане на съществуващите задължителни общопризнати и европейски стандарти за защита и насърчаване на правата на децата, включващи по-специално:

- Конвенцията на ООН за статута на бежанците от 1951 г.;
- Международния пакт за граждански и политически права от 1966 г.;
- Международния пакт за икономическите, социалните и културните права от 1966 г.;
- Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989 г.;
- Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания от 2006 г.;
- Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (1950 г., ETS № 5) (наричана по-долу „ЕКПЧ“);
- Европейската конвенция относно упражняване на правата на децата (1996 г., ETS № 160);
- изменената Европейска социална харта (1996 г., ETS № 163);
- Конвенцията на Съвета на Европа за личните отношения във връзка с децата (2003 г., ETS № 192);
- Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие (2007 г., CETS № 201);
- Европейската конвенция за осиновяването на деца (изменена) (2008 г., CETS № 202);

като има предвид, че както е гарантирано от ЕКПЧ и в съответствие със съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, правото на всяко лице да има достъп до правосъдие и справедлив съдебен процес — във всичките му аспекти (включващи по-специално правото на

информация, правото на изслушване, правото на защита и правото на представителство) — е необходимо в едно демократично общество и важи в еднаква степен и за децата, имайки предвид обаче способността им да формират свои собствени възгледи;

като припомня съответната съдебна практика на Европейския съд по правата на човека, решенията, докладите или други документи на други институции и органи на Съвета на Европа, включително препоръките на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ), както и изявленията и становищата на Комисаря по правата на човека към Съвета на Европа и различните препоръки на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа;

като отбелязва различните препоръки на Комитета на министрите към държавите членки в областта на правата на децата, включително Препоръка Rec(2003)5 относно мерки за задържане на лица, търсеци убежище, Препоръка Rec(2003)20 относно нови начини за справяне с престъпността сред малолетните и непълнолетните и ролята на правосъдието по отношение на ненавършили пълнолетие лица, Препоръка Rec(2005)5 относно правата на децата, живеещи в домове за настаняване, Препоръка Rec(2006)2 относно европейските правила за затворите, Препоръка CM/Rec(2008)11 относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки, и Препоръка CM/Rec(2009)10 относно насоки на политики за интегрирани национални стратегии за закрила на децата от насилие;

като припомня Резолюция № 2 относно правосъдието, съобразено с интересите на децата, приета на 28-та конференция на европейските министри на правосъдието (Ланзароте, октомври 2007 г.);

като има предвид значението на опазването на правата на децата посредством инструменти на ООН, като например:

- Минималните стандартни правила на ООН относно правораздаването при непълнолетни лица („Правила от Пекин“, 1985 г.);
- Правилата на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода („Правила от Хавана“, 1990 г.);
- Насоките на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните („Насоки от Рияд“, 1990 г.);
- Насоките на ООН относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления (ECOSOC Res2005/20, 2005 г.);
- Насоки на генералния секретар на ООН: подход на ООН към правосъдието за деца (2008 г.);
- Насоките на ООН относно подходящото прилагане и условията на алтернативните грижи за деца (2009 г.);
- Принципите, отнасящи се до статута и функционирането на националните институции за защита и насърчаване на правата на човека („Парижки принципи“);

като припомня необходимостта от гарантиране на ефективното прилагане на съществуващите задължителни норми, касаещи правата на децата, без да възпрепятства държавите членки да въвеждат или прилагат по-високи стандарти или по-благоприятни мерки;

като се позовава на програмата на Съвета на Европа „Да изградим Европа за и със децата“;

като признава напредъка на държавите членки в прилагането на правосъдие, съобразено с интересите на детето;

като отбелязва все пак настоящите пречки пред децата в системата на правораздаването, като наред с другото несъществуващото, частичното или условното законно право на достъп до правосъдие, многообразието и сложността на процедурите, и възможната дискриминация на различни основания;

като припомня необходимостта да се предотврати възможното вторично виктимизиране на децата от съдебната система в процедури, които ги включват или засягат;

като призовава държавите членки да проучат съществуващите пропуски и проблеми и да набележат областите, в които могат да се въведат принципите и практиките на правосъдието, съобразено с интересите на детето;

като приема възгледите и мненията, получени от допитванията до деца сред държавите — членки на Съвета на Европа;

като отбелязва, че насоките целят да допринесат за набелязването на практически способности за справяне със съществуващите пропуски в законодателството и практиката;

приема следните насоки, за да служат като практически инструмент на държавите членки в процеса на приспособяване на техните съдебни и несъдебни системи към специфичните права, интереси и нужди на децата, и призовава държавите членки да осигурят широкото им разпространение сред всички органи, които отговарят за правата на децата в областта на правораздаването или по някакъв начин са ангажирани с тях.

I. Обхват и цел

1. Насоките разглеждат въпроса за мястото и ролята на детето, както и неговите възгледи, права и нужди в съдебните производства, както и в алтернативни форми на такива производства.

2. Насоките следва да важат за всички случаи, в които децата, независимо от причините и техния правен статут, могат да влязат в контакт с каквито и да било компетентни органи и служби, участващи в прилагането на наказателното, гражданското и административното право.

3. Насоките целят да гарантират, че във всяко едно такова производство всички права на децата, сред които правото на информация, на представителство, на участие и на защита, се зачитат изцяло и в съответствие с обстоятелствата по случая и с нивото на зрелост и разбиране на детето. Зачитането на правата на децата не следва да застрашава правата на другите засегнати страни.

II. Определения

За целите на настоящите насоки за правосъдие, съобразено с правата на детето (наричани по-долу „насоките“):

а. „Дете“ означава всяко лице на възраст под 18 години;

b. „Родител“ се отнася до лицето(ата), притежаващо(и) родителска отговорност в съответствие с националното законодателство. В случай, че родителят(ите) отсъства(т) или вече не носи(ят) родителска отговорност, това може да бъде настойник или назначен законен представител;

c. „Правосъдие, съобразено с интересите на детето“ се отнася до системи на правораздаване, които гарантират зачитането и ефективното прилагане на всички права на децата във въз- можно най-висока степен, имайки предвид описаните по-долу принципи и в съответствие с нивото на зрелост и разбиране на детето и обстоятелствата по случая. По-специално това е правосъдие, което е достъпно, съобразено с възрастта, бързо, прилагащо необходимата грижа, приспособено и насочено към потребностите и правата на детето, зачитащо правата на детето, включително правото на справедлив процес, на участие и разбиране на производството, на зачитане на личния и семейния живот и на лична неприкосновеност и достойнство.

III. Основни принципи

1. Насоките се основават на съществуващите принципи, залегнали в инструментите, посочени в преамбюла, и на съдебната практика на Европейския съд по правата на човека.

2. Тези принципи са доразвити в разделите по-долу и следва да се прилагат за всички глави от настоящите насоки.

A. Участие

1. Следва да се зачита правото на всички деца да бъдат информирани относно техните права, правото да им се предоставят подходящи начини за достъп до правосъдие и да се опитват до тях и да бъдат изслушвани в съдебните производства, в които те участват или които ги засягат. Това включва отдаването на подобаващо значение на възгледите на децата, като се имат предвид зрелостта и каквито и да било затруднения в общуването, които те могат да имат, с цел тяхното участие да бъде смислено.

2. Децата следва да се считат и да бъдат третираны като пълноценни носители на права и следва да са оправомощени да упражняват всички свои права по начин, който взема под внимание тяхната способност да формират свои собствени възгледи, както и обстоятелствата по случая.

B. Висши интереси на детето

1. Държавите членки следва да гарантират ефективното прилагане на правото на децата техните висши интереси да бъдат първостепенно съображение във всички въпроси, в които те участват или които ги засягат.

2. При преценката на висшите интереси на участващите или засегнатите деца:

a. следва да се придава необходимото значение на техните възгледи и мнения;

b. всички други права на детето, като например правото на достойнство, свобода и равноправно третиране, следва да се зачитат във всички случаи;

c. следва да се възприеме всеобхватен подход от всички имащи отношение органи, така че да се вземат под внимание всички засегнати интереси, включително психологическото и физическо благосъстояние и правните, социалните и икономически интереси на детето.

3. Висшите интереси на всички деца, които участват в една и съща процедура или дело, следва да се преценяват поотделно и съгласуват помежду си с оглед изглаждането на евентуалните конфликти на интереси сред децата.

4. Макар съдебните органи да притежават окончателните правомощия и отговорността за взимане на окончателните решения, държавите членки следва да положат, където е необходимо, съгласувани усилия за установяване на мултидисциплинарни подходи с цел преценяването на висшите интереси на децата в процедурите, в които те участват.

В. Достойнство

1. Децата следва да се третират със загриженост, деликатност, справедливост и уважение по време на всяка процедура или дело, с особено внимание към тяхното лично положение, благополучие и специфични нужди, и с пълно зачитане на тяхната физическа и психологическа неприкосновеност. Те следва да получават такова отношение независимо по какъв начин са били въввлечени в съдебни или несъдебни производства или други процедури, и без оглед на техния правен статут и роля в каквато и да било процедура или дело.

2. Децата не се подлагат на изтезания или нечовешко или унижително отношение или наказание.

Г. Защита от дискриминация

1. Правата на децата се гарантират без дискриминация на каквато и да е основа като пол, раса, цвят на кожата или етнически произход, възраст, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, социално-икономическа среда, статут на техния(те) родител(и), принадлежност към национално малцинство, имуществено състояние, раждане, сексуална ориентация, полова принадлежност или друг признак.

2. Може да е необходимо да бъдат предоставени специална закрила и съдействие на по-уязвими деца, като например деца мигранти, деца бежанци или търсещи убежище, деца без придружител, деца с увреждания, бездомни и безпризорни деца, ромски деца, и деца в домове за настаняване.

Д. Върховенство на закона

1. Принципът на върховенство на закона следва да се прилага в пълна сила за децата така, както се прилага за възрастните.

2. Елементите на справедливия съдебен процес като например принципите на законност и пропорционалност, презумпцията за невинност, правото на справедлив процес, правото на правни консултации, правото на достъп до съдилища и правото на обжалване, следва да се гарантират за децата така, както за възрастните, и не следва да се ограничават до минимум или отхвърлят под претекста на висшите интереси на детето. Това важи за всички съдебни, несъдебни и административни производства.

3. Децата следва да имат право на достъп до подходящи независими и ефективни механизми за подаване на жалби.

IV. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, преди, по време на и след съдебни производства

A. Общи елементи на правосъдието, съобразено с интересите на детето

1. Информация и съвети

1. От момента на тяхното първо съприкосновение със съдебната система или друг компетентен орган (например полицията, имиграционните, образователните, социалните или здравните служби) и по време на целия този процес, децата и техните родители следва да бъдат незабавно и подходящо информирани за:

- а. техните права, в частност специалните права на децата във връзка със съдебни или несъдебни процедури, в които те са или могат да бъдат въввлечени, както и за наличните способности за защита срещу възможното нарушаване на техните права, включително възможността за прибягване до съдебни или несъдебни производства или други процедури. Това може да включва информацията относно очакваната продължителност на производството и възможностите за обжалване и достъпа до независими механизми за подаване на жалби;
- б. прилаганите системи и процедури, като се вземат под внимание особеното място на детето и ролята, която то може да изпълнява в тях, както и различните процесуални етапи;
- в. съществуващите механизми за оказване на подкрепа на детето, когато то е въввлечено в съдебни или несъдебни производства;
- г. уместността и възможните последствия от дадени съдебни или извънсъдебни производства;
- д. когато е приложимо, обвиненията или последващия отговор на тяхна жалба;
- е. времето и мястото на съдебното производство и други свързани събития като например изслушвания, в случай че детето е лично засегнато;
- ж. общия ход и резултата от производството или процедурата;
- з. наличието на мерки за защита;
- и. съществуващите механизми за преразглеждане на решения, засягащи детето;
- й. съществуващите възможности за получаване на обезщетение от правонарушителя или от държавата посредством съдебния процес, посредством алтернативно гражданско производство или чрез други процедури;
- к. наличието на услуги (здравни, психологически, социални, усетен и писмен превод и други) или организации, които могат да окажат подкрепа, както и способите за достъп до тези услуги, в това число осигуряването на спешна финансова помощ, когато е приложимо;
- л. всички налични специални договорености за възможно най-добра защита на техните висши интереси, в случай че пребивават в друга държава.

2. Информацията и съветите следва да се поднасят на децата по начин, отговарящ на тяхната възраст и зрелост, на език, който те могат да разберат и който е съобразен с техния пол и култура.

3. По правило информацията следва да се предоставя непосредствено както на детето, така и на родителите или законните представители. Предоставянето на информация на родителите не следва да бъде алтернатива за предоставянето на детето.

4. Следва да се осигурят и разпространят сред широката общественост адаптирани за деца материали, съдържащи подходяща правна информация, и да се създадат специални информационни услуги за деца, като например специализирани уебсайтове и телефонни линии за оказване на помощ.

5. Информацията относно каквито и да е обвинения срещу детето трябва да се предоставя незабавно и непосредствено след тяхното предявяване. Тази информация следва да се предостави както на детето, така и на родителите, по такъв начин, че те да разберат конкретното обвинение и възможните последствия от него.

2. Защита на личния и семейния живот

6. Личният живот и личната информация на децата, които участват или са участвали в съдебни или несъдебни производства и други процедури, следва да бъдат защитени в съответствие с националното законодателство. В общия случай това предполага, че никаква информация или лични данни, които биха разкрили или непряко биха позволили разкриването на самоличността на детето, не могат да бъдат предоставяни или публикувани, особено в медиите, включително изображения, подробни описания на детето или неговото семейство, имена и адреси, аудио- или видеозаписи и т.н.

7. Държавите членки следва чрез законодателни мерки или мониторинг върху саморегулацията на медиите да предотвратят нарушаването на правото на личен живот, описано в насока б, от страна на медиите.

8. Държавите членки следва да предвидят ограничен достъп до всички записи или документи, съдържащи лични и чувствителни данни за деца, и по-специално във връзка с производства, в които те участват. В случай че е необходимо прехвърлянето на лични и чувствителни данни, имайки предвид висшите интереси на детето, държавите членки следва да уредят това прехвърляне в унисон със съответното законодателство в областта на защитата на данни.

9. Във всички случаи, в които децата са изслушвани или дават показания в съдебни или несъдебни производства или други процедури, за предпочитане е, когато е уместно, това да се извършва при закрити врата. По правило следва да присъстват само пряко засегнатите лица, при условие че те не възпрепятстват даването на показания от децата.

10. Специалистите, които работят професионално със и за децата, следва да се придържат към строга поверителност, освен ако не съществува опасност от причиняване на вреда на детето.

3. Безопасност (специални превантивни мерки)

11. Във всички съдебни и несъдебни производства или други процедури децата следва да бъдат защитени срещу понасянето на вреди, включително сплашване, отмъщение и вторично виктимизиране.

12. Професионалистите, работещи със и за децата, следва, когато е необходимо, да бъдат подлагани на редовни проверки в съответствие с националното законодателство и без да се засяга независимостта на съдебната власт, с цел да се гарантира пригодността им за работа с деца.

13. Следва да се прилагат специални предпазни мерки спрямо децата в случаите, когато предполагаемият извършител е родител, член на семейството или лице, полагащо основни грижи за тях.

4. Обучение на професионалисти

14. Всички специалисти, които работят професионално със и за децата, следва да получат необходимото интердисциплинарно обучение за правата и потребностите на децата от различни възрастови групи, и за адаптираните към тях производства.

15. Професионалистите, които са в пряк контакт с децата, следва също така да бъдат обучени как да общуват с деца на каквато и да е възраст и етап на развитие, и с деца в особено уязвимо положение.

5. Мултидисциплинарен подход

16. При пълно зачитане на правото на детето на личен и семеен живот следва да се насърчава тясното сътрудничество между различните специалисти, за да се постигне всеобхватно разбиране за детето и да се прецени неговото правно, психологическо, социално, емоционално, физическо и когнитивно състояние.

17. За професионалистите, които работят със или за децата (като например адвокати, психолози, лекари, полицейски служители, служители на имиграционните служби, социални работници и медиатори) следва да се установи обща рамка за оценяване в производства или процедури, в които участват или са засегнати деца, за да се осигури всякаква необходима подкрепа на вземащите решения лица, като така им се даде възможност да служат най-добре на интересите на децата в дадения случай.

18. При прилагането на мултидисциплинарен подход следва да се спазват професионалните правила за поверителност.

6. Лишаване от свобода

19. Всяка форма на лишаване от свобода на децата следва да бъде крайна мярка и да се прилага за възможно най-краткия период от време, подходящ за случая.

20. Когато е наложено лишаване от свобода, децата по правило следва да бъдат държани отделно от възрастните. Задържането на децата заедно с възрастните следва да се прави при наличие на извънредни причини и единствено от гледна точка на висшите интереси на детето. При всички обстоятелства децата следва да се задържат в помещения, които са пригодени към техните нужди.

21. Имайки предвид уязвимостта на децата, лишени от свобода, значението на семейните взаимоотношения и насърчаването на реинтеграцията в обществото, компетентните органи следва да гарантират зачитането и активно да подпомагат изпълнението на правата на детето, както са заложили в общоприети и европейски инструменти. Специално децата, в допълнение към другите права, следва да имат правото да:

а. поддържат редовни и пълноценни контакти с родителите, семейството и приятелите си чрез посещения и кореспонденция, освен ако не се изискват ограничения от гледна точка на интересите на правосъдието и интересите на детето. Ограниченията върху това право в никакъв случай не следва да се използват като наказание;

б. получават подходящо образование, професионално ориентиране и обучение, медицински грижи, и да имат право на свобода на мисълта, съвестта и религията, и на достъп до дейности за свободното време, включително физическо възпитание и спорт;

в. се възползват от програми, които подготвят предварително децата за завръщането им към техните общности, като се отделя пълно внимание на техните емоционални и физически потребности, семейни взаимоотношения, жилищно настаняване, училищно образование, възможности за заетост и социално-икономическо положение.

22. Лишаването от свобода на непридружени малолетни и непълнолетни лица, включително такива, които търсят убежище, и отделени от семействата си деца, в никакъв случай не следва да се мотивира или основава единствено на липсата на статут на пребиваване.

Б. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, преди съдебното производство

23. Минималната възраст за носене на наказателна отговорност следва да не е прекалено ниска и следва да бъде установена със закон.

24. Следва да се насърчават алтернативите на съдебното производство като например медиацията, алтернативните методи за уреждане на спорове (между които деюридизация), във всички случаи, когато те най-добре могат да служат на висшия интерес на детето. Предварителното използване на такива алтернативи следва да не се използва като пречка за достъпа на детето до правосъдие.

25. Децата следва да бъдат изчерпателно информирани и консултирани за възможността да прибегнат или до съдебно производство, или до алтернативни процедури за извънсъдебно уреждане на спора. Тази информация следва да посочва също вероятните последици от всяка една от двете възможности. На основата на подходяща информация от правен или друг характер, следва да се предоставя възможност за избор на съдебно производство или на алтернативна форма на такова производство във всички случаи, когато такива са налице. Децата следва да имат възможност да получат правни консултации и друго съдействие при определяне до каква степен предложените алтернативи са уместни и желателни. При вземането на това решение следва да се вземат предвид възгледите на детето.

26. Алтернативите на съдебното производство следва да гарантират еднакво равнище на правни гаранции. Зачитането на правата на децата, както са описани в настоящите насоки и във всички съответни правни инструменти в областта на правата на детето, следва да се гарантира в еднаква степен както при съдебни, така и при извънсъдебни производства.

В. Децата и полицията

27. Полицейските органи следва да зачитат личните права и достойнство на всички деца и да вземат под внимание тяхната уязвимост, т.е. да се съобразяват с възрастта и зрелостта им, както и със специалните потребности на онези от тях, които могат да са засегнати от физически или умствени увреждания, или да имат затруднения в общуването.

28. При всички случаи на задържане на дете от полицията, то следва да бъде информирано по начин и на език, отговарящи на неговата възраст и степен на разбиране на причината, поради която то е било задържано. На децата следва да се осигури достъп до адвокат и възможност да се свържат със своите родители или с лице, на което имат доверие.

29. Освен при изключителни обстоятелства, родителят(ите) следва да бъдат уведомени за присъствието на детето в полицейското управление, да получат подробности за причината, поради която то е било задържано, и да бъдат призовани да се явят в управлението.

30. Дете, което е било задържано, не следва да бъде разпитвано във връзка с престъпно поведение, или да бъде искано от него да направи или подпише изявление, свързано с такова участие, освен в присъствието на адвокат или на един от родителите на детето, или, ако родителите не са на

разположение, на друго лице, на което детето има доверие. Родителят или това лице може да не бъдат допуснати да присъстват, в случай че са заподозрени за участие в престъпното поведение или в случай, че тяхното поведение води до възпрепятстване на правосъдието.

31. Полицейските органи следва да гарантират, доколкото е възможно, че нито едно дете няма да бъде задържано заедно с пълнолетни.

32. Органите следва да гарантират, че задържаните от полицията деца се намират в условия, които са безопасни и отговарящи на техните нужди.

33. В държавите членки, в които това попада в тяхната компетентност, прокурорите следва да гарантират прилагането на подходи, съобразени с интересите на детето, по време на цялото разследване.

Г. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, по време на съдебното производство

1. Достъп до съд и до съдебен процес

34. Като носители на права децата следва да могат да използват правни способности за ефективно упражняване на своите права или за действия срещу тяхното нарушаване. Националното законодателство следва да улесни, където е уместно, възможността за достъп до съда на деца, които разбират достатъчно добре своите права, както и за използването на правни средства за защита на тези права, основано на подходящи правни консултации.

35. Всякакви пречки пред достъпа до съда, като например разносните за съдебното производство или липсата на правни консултации, следва да се отстранят.

36. В случаите на някои специфични престъпления, извършени срещу деца, или на определени аспекти на гражданското или семейното право, следва, когато е необходимо, на детето да се предоставя достъп до съда за определен период от време след навършване на пълнолетие. Държавите членки се насърчават да преразгледат своите срокове на погасителна давност.

2. Правни консултации и представителство

37. Децата следва да имат правото на свой собствен правен съветник и представител, действащи от тяхно име, в производства, в които има или би могло да има конфликт на интереси между детето и родителите или други засегнати страни.

38. Децата следва да имат достъп до безплатна правна помощ при същите или при по-благоприятни условия както възрастните.

39. Адвокатите, които представляват деца, следва да са обучени и компетентни относно правата на децата и свързаните с тях въпроси, да получават непрекъснато и задълбочено обучение и да умеят да общуват с децата на тяхното равнище на разбиране.

40. Децата следва да се възприемат като пълноправни клиенти със свои собствени права и адвокатите, които ги представляват, следва да дават израз на мнението на детето.

41. Адвокатите следва да предоставят на детето цялата необходима информация и разяснения относно възможните последици от възгледите и/или мненията на детето.

42. В случаите, когато има конфликт на интереси между родителите и децата, компетентният орган следва да назначи процесуален попечител или друг независим представител, който да представлява възгледите и интересите на детето.

43. Следва да се гарантират адекватното представителство и правото на децата да бъдат представлявани независимо от своите родители, особено в производства, в които предполагаемите нарушители са родители, членове на семейството или лица, полагащи грижи за детето.

3. Право на изслушване и на изразяване на мнение

44. Съдиите следва да зачитат правото на децата да бъдат изслушвани по всички въпроси, които ги засягат, или най-малкото да бъдат изслушвани, когато е счетено, че разполагат с достатъчно равнище на разбиране на разглежданите въпроси. Средствата за тази цел следва да са адаптирани към равнището на разбиране на детето, способността му да общува и да взема под внимание обстоятелствата по случая. Децата следва да бъдат допитани относно начина, по който желаят да бъдат изслушани.

45. На възгледите и мненията на детето следва да се отдава необходимата тежест в съответствие с неговата възраст и зрелост.

46. Правото на изслушване е право, а не задължение на детето.

47. Детето следва да не се лишава от възможността да бъде изслушано единствено поради неговата възраст. Във всички случаи, когато детето пожелае да бъде изслушано по дело, което го засяга, съдията следва, освен ако не е във висш интерес на детето, да го изслуша и да се вслушва в неговите възгледи и мнения по въпросите, които го засягат в дадения случай.

48. Децата следва да получат цялата необходима информация относно начина, по който могат да упражнят ефективно правото си да бъдат изслушани. Следва да им бъде обяснено обаче, че правото им на изслушване и на вземане под внимание на техните мнения може да няма непременно определяща роля за окончателното решение.

49. Присъдите и съдебните решения, които засягат децата, следва да бъдат надлежно мотивирани и обяснени на разбираем за децата език, особено в случаите на решения, които не са последвали възгледите и мненията на детето.

4. Избягване на неоснователно забавяне

50. Във всички производства, в които участват деца, следва да се прилага принципът на неотложност, за да се осигури бърз отговор и да се защитят висшите интереси на детето, като същевременно се спазва върховенството на закона.

51. В семейно-правни спорове (например за установяване на родствени отношения, родителски права, отвлечане на дете от родител) съдилищата следва да действат с изключително внимание, за да се избегне какъвто и да е риск от неблагоприятни последствия върху семейните взаимоотношения.

52. Когато е необходимо, съдебните органи следва да разгледат възможността за вземане на решения за налагане на временни мерки или на привременни решения, върху които да се извърши мониторинг за определен период от време с цел преразглеждането им на по-късен етап.

53. В съответствие със законодателството съдебните органи следва да имат възможността да вземат решения, които да се изпълняват незабавно, в случаите когато това би било във висш интерес на детето.

5. Организация на съдебното производство, среда и език, подходящи за детето

54. Във всички производства децата следва да се третират съобразно тяхната възраст, техните специални потребности, тяхната зрелост и равнище на разбиране, и вземайки под внимание каквито и да било затруднения в общуването, които могат да имат. Делата, в които са въввлечени деца, следва да се разглеждат в невяваща страх и ориентирана към детето обстановка.

55. Преди началото на производството децата следва да бъдат запознати с вътрешното оформление на съдебната зала или другите помещения, както и с ролята и самоличността на участващите длъжностни лица.

56. Следва да се използва език, съответстващ на възрастта и равнището на разбиране на детето.

57. Когато децата се изслушват или разпитват в съдебни и несъдебни производства или по време на друг вид процедури, съдиите и другите професионалисти следва да се отнасят с тях с уважение и деликатност.

58. На децата следва да бъде разрешено да се придружават от своите родители или, когато е уместно, от избрано от тях пълнолетно лице, освен ако не е взето обосновано решение за противното по отношение на това лице.

59. Методи на разпит, като например видео- или аудиозаписи или предварително изслушване при закрити врата, следва да се използват и считат за приемливи доказателства.

60. Децата следва да бъдат защитени, доколкото е възможно, срещу използването на снимки или информация, които биха навредили на тяхното благополучие. При решението си дали да бъдат разкривани изображения или информация, които могат да навредят на детето, съдията следва да потърси съвет от други специалисти, като например психолози и социални работници.

61. Съдебните заседания, в които участват деца, следва да са приспособени към темпото и възможностите им за концентрация: следва да се предвидят редовни почивки и изслушванията да не продължават прекалено дълго. С цел да се улесни участието на децата с пълния потенциал на техните когнитивни възможности и в подкрепа на тяхната емоционална стабилност, прекъсванията и отклоняването на вниманието по време на съдебните заседания следва да са сведени до минимум.

62. Доколкото е уместно и възможно, стаите за разпити и чакалните следва да са пригодени към нуждите на децата и да създават подходяща за тях обстановка.

63. Доколкото е възможно, следва да се създадат специализирани съдилища (или съдебни отделения), процедури и институции за деца правонарушители. Това може да включва създаването на специализирани звена в рамките на полицейските органи, съдебната власт, системата на съдилищата и прокуратурата.

6. Показания/изявления на деца

64. Разпитите и събирането на изявления от деца следва, доколкото е възможно, да се провеждат от обучени специалисти. Следва да се положат всички усилия, за да могат децата да дават показания във възможно най-благоприятна среда и при възможно най-подходящи условия, като се взема под внимание тяхната възраст, зрелост и равнище на разбиране, както и каквито и да било затруднения в общуването, които те могат да имат.

65. Следва да се насърчи използването на аудиовизуални записи на изявленията на децата, които са жертви или свидетели, като се зачита правото на другите страни да оспорват съдържанието на такива изявления.

66. Когато е нужно да се проведе повече от един разпит, за предпочитане е тези разпити да се провеждат от едно и също лице, за да се гарантира съгласуваност в подхода във висшия интерес на детето.

67. Броят на разпитите следва да бъде ограничен до възможния минимум, а тяхната продължителност следва да е съобразена с възрастта и възможностите за концентрация на детето.

68. Прекият контакт, конфронтацията или взаимодействието между детето жертва или свидетел и предполагаемите извършители следва, доколкото е възможно, да се избягват, освен ако не са по искане на детето жертва.

69. Децата следва да имат възможност да дават показания в наказателни дела без присъствието на предполагаемия извършител.

70. Съществуването на по-леки правила за даване на показания, като например отпадане на изискването за полагане на клетва или за предоставяне на други подобни декларации, или други адаптирани към детето процесуални мерки, не следва само по себе си да намалява значимостта, придавана на свидетелските или други показания на детето.

71. Следва да се разработят и прилагат практики за разпит, които вземат под внимание различните етапи от развитието на детето, с цел да се подсили валидността на неговите показания. В тях следва да се избягват подвеждащите въпроси и по този начин да се подобри надеждността на показанията.

72. С оглед на интереса и благосъстоянието на децата, съдията следва да има възможност да разреши на детето да не дава свидетелски показания.

73. Изявленията и показанията на детето в никакъв случай не следва да се считат за недействителни или ненадеждни единствено заради възрастта на детето.

74. Следва да се разгледа възможността за събиране на изявления от деца жертви и свидетели в специално предназначени за това помещения и среда, подходящи за деца.

Д. Правосъдие, съобразено с интересите на детето, след съдебното производство

75. Адвокатът, процесуалният попечител или законният представител на детето следва да му съобщи и обясни постановеното решение или присъда на език, пригоден към неговото равнище на разбиране, и следва да предостави необходимата информация относно евентуалните мерки, които биха могли да бъдат предприети, като например обжалване или независими механизми за подаване на жалба.

76. Националните органи следва да предприемат незабавно всички необходими мерки, за да улеснят изпълнението на съдебните решения или постановления, които включват или засягат деца.
77. Когато дадено решение не е изпълнено, децата следва да бъдат информирани, евентуално от своя адвокат, процесуален попечител или законен представител, за наличните правни средства за защита посредством несъдебни механизми или достъп до правосъдие.
78. Принудителното изпълнение на решенията следва да бъде крайна мярка при семейно-правни спорове, в които са въввлечени деца.
79. След постановяване на решенията по особено конфликтни спорове на децата и техните семейства следва да се предложат консултации и подкрепа, в най-добрия случай — безплатно, от специализирани служби.
80. Жертвите на небрежно отношение, насилие, злоупотреба или други престъпления следва да получат, в най-добрия случай - безплатно, специални здравни грижи и подходящи програми или мерки за социална и терапевтична намеса, и децата и лицата, полагащи грижи за тях, следва да бъдат незабавно и подходящо информирани за наличието на тези услуги.
81. Адвокатът, настойникът или законният представител на детето следва да има мандат да предприема всички необходими мерки за подаване на иски за обезщетения по време на или след наказателното производство, в което детето е било жертва. Когато е уместно, разноските биха могли да се поемат от държавата и да се възстановяват от извършителя.
82. Мерките и санкциите за децата правонарушители следва винаги да представляват конструктивен и индивидуален отговор на извършените деяния, вземайки под внимание принципа на пропорционалността, възрастта на детето, неговото физическо и психическо благосъстояние и развитие, както и обстоятелствата по случая. Следва да се гарантира правото на образование, професионално обучение, трудова заетост, рехабилитация и реинтеграция.
83. С цел да се насърчи социалната реинтеграция и в съответствие с националното законодателство, съдебните досиета на децата следва да не могат да бъдат разкривани извън системата на правосъдието до навършването им на пълнолетие. Изключения относно разкриването на такава информация могат да се разрешават в случаите на тежки престъпления, *inter alia*, с оглед на обществената безопасност или когато става въпрос за наемане на работа на лица, които работят с деца.

V. Насърчаване на други дейности, съобразени с интересите на детето

Държавите членки се насърчават:

- a. да поощряват проучванията във всички аспекти на правосъдието, съобразено с интересите на детето, включително ориентирани към детето техники на разпит, разпространение на информация и обучение относно такива техники;
- б. да обменят практики и насърчават сътрудничеството на международно равнище в областта на правосъдието, съобразено с интересите на детето;
- в. да подпомагат публикуването и възможно най-широкото разпространение на версии на съответни правни инструменти, подходящи за деца;

- г. да създават или, когато е необходимо, да поддържат и укрепват информационни служби по правата на децата, които евентуално са свързани с адвокатски колегии, социалните грижи, омбудсманите (по въпросите на децата), неправителствени организации (НПО) и т.н.;
- д. да улесняват достъпа на децата до съдилища и механизми за подаване на жалби и да признаят и още повече да улеснят ролята на НПО и други независими органи и институции, като например омбудсманите по въпросите на децата, в подпомагането на ефективния достъп до съдилища и независими механизми за подаване на жалби, както на национално, така и на международно равнище;
- е. да предвидят въвеждането на система от специализирани съдии и адвокати за деца и да доразвият съдилищата, в които могат да се предприемат както правни, така и социални мерки в полза на децата и техните семейства;
- ж. да развиват и улесняват използването от децата и другите лица, действащи от тяхно име, на универсални и европейски механизми за защита правата на човека и децата с цел осъществяване на правосъдие и защита на правата, когато националните правни средства за защита не съществуват или са били изчерпани;
- з. да въведат правата на човека, включително правата на децата, като задължителен компонент в училищните програми и в дейността на професионалистите, които работят с деца;
- и. да разработят и подпомагат системи, насочени към повишаване осведомеността на родителите относно правата на децата;
- й. да създават подходящи за деца, многоведомствени и интердисциплинарни центрове за деца жертви и свидетели, където децата биха могли да бъдат разпитвани и подлагани на медицински прегледи със съдебномедицинска цел, да бъдат оценявани надлежно и да получат всички необходими терапевтични услуги от подходящи професионалисти;
- к. да въведат безплатни специализирани и достъпни услуги за подкрепа и предоставяне на информация, като например консултации онлайн, телефонни линии за оказване на помощ и местни услуги;
- л. да гарантират, че всички ангажирани професионалисти, които работят в контакт с деца в системите на правосъдието, могат да получат подходяща подкрепа и обучение, както и практически указания, с цел да се гарантират и прилагат правата на децата по подходящ начин, по-специално при преценяването на висшите интереси на децата във всички видове процедури, в които те участват или са засегнати.

VI. Мониторинг и оценка

Държавите членки също така се насърчават:

- а. да преразгледат националното законодателство, политики и вътрешни практики с цел да осигурят необходимите реформи за изпълнението на настоящите насоки;
- б. да ратифицират в кратки срокове, ако все още не са го направили, съответните конвенции на Съвета на Европа, свързани с правата на децата;

- в. да преразглеждат периодично и да оценяват своите методи на работа, използвани в рамките на правосъдието, съобразено с интересите на детето;
- г. да поддържат или установят рамка, включваща, в зависимост от обстоятелствата, един или повече независими механизми за насърчаване и наблюдение на изпълнението на настоящите насоки, в съответствие с техните съдебни и административни системи;
- д. да гарантират, че гражданското общество, по-специално организациите, институциите и органите, които се стремят да насърчават и защитават правата на детето, вземат пълно участие в процеса на мониторинг.